
Ю. С. ШЕМШУЧЕНКО

Юрій Сергійович Шемшученко, академік НАН України, директор Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, заступник Голови Конституційної Асамблеї

НА ШЛЯХУ ДО ОНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Як відомо, нещодавно в Києві відбулося чергове пленарне засідання Конституційної Асамблеї. На ньому було розглянуто питання щодо проекту Концепції внесення змін до чинної Конституції України. Прийнято рішення взяти за основу підготовлений Асамблеєю проект.

Сутність підготовленої Конституційною Асамблеєю Концепції полягає в тому, що вона має стати методологічною базою для другого етапу роботи Асамблеї – опрацювання проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України». Поданий на обговорення проект Концепції в цілому складає конструктивну основу майбутньої Концепції. Він ґрунтується на історичному досвіді українського конституціоналізму, практиці реалізації чинної Конституції України і досвіді світового та європейського конституціоналізму. Він спрямований на удосконалення Основного Закону держави і суспільства, за яким житимуть наші діти й онуки.

Якісна Конституція – це системний і комплексний політико-правовий акт, вершина айсбергу національного законодавства. У цьому контексті для науково обґрунтованого оновлення Конституції визначальне значення мають методологічні засади відповідної роботи.

По-перше, передбачається, що зміни до Конституції не будуть мати характеру радикальних. Революції не буде. Зберігаються встановлені чинним Основним Законом фундаментальні засади, що стосуються конституційного ладу і змішаної (президентсько-парламентської) форми державного правління, цілісності і недоторканості України, пріоритетності прав і свобод людини і громадянина тощо.

Не передбачається істотних змін і в структурі Конституції. Пропонується тільки змінити назви деяких розділів, помістити розділ VIII – «Прокуратура» після розділу «Судова влада».

По-друге, відповідні зміни матимуть характер системних і зачіпатимуть усі розділи чинної Конституції України. Йдеться, зокрема, про вилучення деяких застарілих конституційних положень, модернізацію відповідних статей та доповнення чинної Конституції новими статтями. Передбачається певне розширення конституційно-правового регулювання суспільних відносин.

При цьому слід мати на увазі, що чинна Конституція України за кількістю статей є однією з найбільших у Європі.

У світі, правда, є конституції, схожі на кодекси (Конституція Індії – 395 статей, Таїланду – 309 тощо). Але це не наш шлях. Оновлена Конституція України, на мій погляд, має бути лаконічною, менш абстрактною, зрозумілою для широкого загалу. За цих умов нам все ж навряд чи вдасться обійтися без доповнення Конституції.

По-третє, Концепція однозначно зорієнтована на утвердження людини, її прав і свобод як найвищої цінності суспільства й держави. Вона виходить з того, що принцип людиноцентризму має пронизувати усі розділи Конституції. Йдеться, зокрема, як про безпосереднє конституційне закріплення даного принципу, так і про розширення та поглиблення форм участі громадян в управлінні державою, підвищення ролі виборів та референдумів, становлення громадянського суспільства, удосконалення місцевого самоврядування, залучення населення до правосуддя тощо.

Ключовим для розуміння принципу людиноцентризму є розділ II Конституції – «Права і свободи людини і громадянина». За проектом Концепції метою його модернізації є змістовне збагачення і подальша гуманізація правового статусу людини і громадянина, посилення гарантій реалізації відповідних прав і свобод.

Водночас до Конституції слід включити й положення про те, що здійснення прав і свобод невіддільне від виконання людиною і громадянином своїх обов'язків перед суспільством і державою. Тут же варто зазначити, що невиконання встановлених Конституцією та законами обов'язків тягне за собою притягнення винних у цьому осіб до юридичної відповідальності.

По-четверте, реформування Конституції не є самоціллю, а має об'єктивний характер. У кінцевому рахунку воно спрямоване на удосконалення інституційних механізмів забезпечення прав, свобод і інтересів громадян.

Під цим кутом зору важливою методологічною засадою, що впливає з проекту Концепції, є спрямованість конституційних нововведень на побудову міцної демократичної, соціальної і правової держави, а також розвинутого громадянського суспільства.

По-п'яте, засадничо важливим з методологічної точки зору є принцип взаємодії усіх гілок державної влади. Спостерігаюча абсолютизація принципу поділу державної влади і тотальна боротьба за незалежність державних структур призвели до втрати керованості суспільними і державними справами, хаотичного розвитку економіки і правового безладу. Не випадково за понад 20 років незалежності ми не спромоглися успішно завершити жодної з розпочатих в країні реформ.

У цьому зв'язку слід погодитися з пропозицією розробників проекту Концепції про доцільність доповнення ст. 6 чинної Конституції про поділ влади нормою про взаємодію гілок державної влади, зокрема у процесі державно-владної діяльності Президента, Верховної Ради і Кабінету Міністрів України.

По-шосте, обґрунтованими, на мій погляд, є і рекомендації розробників проекту Концепції щодо більш чіткого і послідовного конституювання економічних засад розвитку суспільства й держави. Пропонується, зокрема, закріпити в Основному Законі серед інших і колективну форму власності (включаючи кооперативну, корпоративну і акціонерну підформи власності), а також положення про те, що держава забезпечує розвиток соціально орієнтованої економіки. Природні ресурси пропонується конституювати як національне надбання, а землю, як природний ресурс, який перебуває під особливою охороною держави. Належної уваги потребує і питання про забезпечення екологічної безпеки в контексті сталого розвитку економіки.

По-сьоме, до методологічних відноситься і питання щодо принципу конституційної законності. Закріплений у чинній Конституції принцип верховенства права при всьому його значенні значною мірою має абстрактний характер, як і категорія права в цілому. Він розчинився в політичній доцільності. Практична ж реалізація даного принципу пов'язана із законом і реально здійснюється через систему законодавства. У цьому зв'язку пропонується конституційне доповнення принципу верховенства права принципом конституційної законності може позитивно вплинути на стан правопорядку в країні і практичної реалізації законів, що на сьогодні є вкрай великою для нас проблемою.

Таким чином, сприйнятий Конституційною Асамблеєю науковий підхід до удосконалення Конституції України є запорукою її стабільності в майбутньому.